

UDK 821.163.4.09-93(082.2)

Stručni rad

Marijana TERIĆ (Nikšić)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

marijana.teric@fcjk.me

RAZVOJ CRNOGORSKE KNJIŽEVNOSTI ZA ĐECU I OMLADINU

*(ANTOLOGIJA CRNOGORSKE POEZIJE ZA ĐECU
I TINEJDŽERE SLOBODANA VUKANOVIĆA)*

U ovome radu sagledavamo razvoj dječije književnosti u Crnoj Gori s posebnim osvrtom na pjesničke tekstove onih autora koje je Slobodan Vukanović uvrstio u svoju „Antologiju crnogorske poezije za decu i tinejdžere“.

Imajući u vidu činjenicu da se na tematsko-motivskom planu knjige preklapaju brojne umjetničke slike, Antologija pokazuje na koji način pjesnici oblikuju svoje poetske vizije i kako iste šalju svojoj publici. Jednostavnost, duhovita poenta, zvučno-ekspresivna obilježja, sinestezija boja, samo su neke od specifičnosti šarolikoga pjesničkoga univerzuma, koji se konstituiše u glavi svakoga djeteta. Antologija pokazuje i nagovještaj novih tema, potpuno novih pogleda na svijet poezije za decu u kojima prepoznajemo i pedagoško-didaktičku komponentu.

Ključne riječi: crnogorska poezija za decu i omladinu, terminološka određenja, moderni pjesnički tekstovi, zvučno-ekspresivna obilježja, didaktička funkcija

Književnost za decu i omladinu oduvijek je bila relativno zanemarena književna oblast, tako da su je mimoilazila kritička i naučna sagledavanja. Razloge za to nalazimo u minulim epohama u kojima se raspravljalo o problemu postojanja književnosti za decu kao specifične kategorije, pri čemu su je pojedini autori oštro negirali. Novo Vuković tvrdi da su „još negativniji utisak u tom smislu imala ona mišljenja koja su priznavala posebnost i relativnu autonomnost te literature, ali joj nijesu priznavala neku ozbiljniju umjetničku

vrijednost, potiskivajući je tako u neku vrstu paraliterature“.¹ S druge strane, ima i onih koji su je smatrali vrstom primijenjene umjetnosti, a pojedini su se pitali da li je književnost za decu zaista književnost.

Bez obzira na postojanje takvih stvavova, bitno je imati na umu da je literatura za decu uvijek bila sastavni dio književnosti kao cjeline, što joj je omogućilo osobenu strukturiranost i zauzimanje posebnoga mjesta u nauci o književnosti. Njene početke možemo tražiti u narodnome stvaralaštvu (priče, pjesme, umjetničke bajke, legende...), srednjovjekovnoj književnosti (žitija, epovi o životinjama...), ali i epohi prosvjetiteljstva kada je njen vaspitni koncept bio dominantan. Vremenom se ova književnost razvijala i mijenjala, upotpunjavajući tako svoje sadržaje i dobijajući nove tematske oblasti stvorene za potrebe dece. Na taj način, smatra se da je književnost za decu svoj umjetnički i naučni legitimitet dobila tek nakon Drugoga svjetskog rata, odnosno u drugoj polovini XX vijeka kada je došlo do žanrovskoga bogaćenja i pojave niza kvalitetnih crnogorskih autora za decu: Čedo Vuković, Dušan Kostić, Dragan Radulović, Dušan Đurišić, Ivan Ceković i drugi.

Izdvajanje oblasti literarnoga stvaralaštva za decu dovelo je do različitih terminoloških određenja koja su pratila djela namijenjena djetetu kao čitaocu. U tome smislu bilo je neophodno precizirati koji se to uzrast podrazumijeva pod pojmom djetinjstvo te kada počinje čitalačko doba kod djeteta. Pišući o imenu književnosti za decu, Slobodan Ž. Marković navodi dva terminološki ustaljena naziva u književnoj kritici koja su se koristila za oznaku ove književnosti. To su „dječija književnost“ i „književnost za decu“. Pojedini autori koriste samo jedan ili drugi termin, dok drugi upotrebljavaju oba naziva ne praveći razliku u njihovome značenju. Riječ je o sintagmama koje su usvojene kao književnoteorijski ili književnoistorijski termini, koje bi, po riječima Markovića, bilo potrebno semantički razgraničiti: dječija književnost podrazumijeva ono što deca sama stvaraju kao poeziju i prozu, dok književnost za decu obuhvata ona djela koja deca čitaju i razumiju. Imajući u vidu dosadašnju praksu i osobine termina koji su već u upotrebi, Marković vjeruje da je vrlo teško opredijeliti se za samo jedan termin ili zahtijevati dosljednu upotrebu jednoga termina iako na tome treba nastojati.² „Bitno je da znamo šta one označavaju kod nas ili koji se pojam pod njima podrazumijeva. Ako se sagleda suština, onda ćemo se lakše opredeliti za termin“,³ objašnjava Marković.

Veliku ulogu u daljem profilisanju ove književne oblasti imalo je osnivanje časopisa za decu „Titov pionir“, „Dječja strana“, „Kolo“, „Osmijeh“ i

¹ Novo Vuković, *Uvod u književnost za djecu i omladinu*, Unireks, Podgorica, 1996, str. 16.

² Opširnije: Slobodan Ž. Marković, „Pojam i ime književnosti za decu“, u: *Zapisi o književnosti za decu*, Naučna knjiga, Beograd, 1978, str. 5–15.

³ Isto, str. 15.

„Priatelj“, dok je po riječima Slobodana Vukanovića pojavljivanje „Izbora iz savremene crnogorske poezije za djecu“ (1984) Momira S. Sekulića i Ljuba Stefanovića, kao lektire za četvrti razred osnovne škole, javno priznanje za dečiju literaturu. Pojava crnogorskih antologija „Otkud dolazi vjetar“ (1991) Slobodana Stanišića, „Izbori iz crnogorske književnosti za djecu i mlade“ (2007) Dušana Đurišića, „Biseri na suncu“ (2010) – antologija crnogorske poezije za djecu i mlade Žarka L. Đurovića i druge, ukazuju na sve veći značaj koji dobija književnost za djecu. Ipak, ne možemo biti zadovoljni brojem publikacija za najmlađe čitaoce, jer književnokritičko interesovanje za ovu vrstu literature u Crnoj Gori još uvijek nije dovoljno izraženo. Ipak, ima onih koji književnost za djecu nikada nijesu napustili i koji joj se iznova vraćaju svojim ozbiljnim pristupom.

Jedan od rijetkih autora koji poseduje sposobnost uživanja u dečiji svijet i psihologiju deteta je crnogorski pjesnik i antologičar Slobodan Vukanović, koji je, napravivši izbor najznačajnijih crnogorskih stvaralaca za najmlađu čitalačku publiku, priredio „Antologiju crnogorske poezije za djecu i tinejdžere“. Antologija je strukturirana od trideset i dva crnogorska pjesnička imena počev od Rista Ratkovića, pa sve do poezije mladoga stvaraoca Đorđa Šćepovića, dajući tako raznovrsne pjesničke tekstove za sve uzraste, od najmlađih do tinejdžera. U predgovoru Antologije Vukanović priznaje da je imao više razumijevanja za urbanu, modernu liriku: „To današnja generacija više čita i traži. Kao pisac i urednik uvjerio sam se da isto mišljenje imaju i nastavnici jezika i književnosti. Birao sam pjesme, ne pjesnike i pjesnička imena. Ode su“, piše autor, „prisutni i pisci koji nijesu isključivo pisci za djecu. Riječ je o literaturi za tinejdžere. U današnjim antologijama i izborima malo je bilo. Namjerno sam potencirao i zastupio (po meni) vrijednu poeziju za tinejdžere, koju mogu čitati i деца i odrasli. U dosadašnjim izborima, skoro je nije ni bilo,“ ističe Vukanović.

Imajući u vidu da je poezija za djecu namijenjena specifičnoj publici te da „deca nijesu za potcjenjivanje“, Vukanović je pažljivo birao one pjesme koje imaju metaforičku snagu, posebnu energiju, lirski humor, pjesme iz kojih izranja svijet djetinjstva, ali i poetski zrelije pjesme, motivski razuđene i narativno razvijene. Na taj način se unutar svake pjesme nalazi posebna priča ispunjena emotivnim bojama. Zanimljivo je pomenuti da u „Antologiji crnogorske poezije za djecu i tinejdžere“ dominiraju teme o zavičaju, odnosno domovini kao bezbrižnom i ljubavlu prožetom prostorom gdje se svako dijete oseća sigurno i srećno. Vedra raspoloženja, radost i razdraganost predjelima svojega kraja nalazimo u pjesmama Dušana Kostića „Bdije nad vama otadžbina“, Ivana Cekovića „Moja kuća“, „S mog prozora gledam domovinu“, Dušana Đurišića „Najdraža rijeka“ („od svih rijeka ovog svijeta/najdraža mi je zelena

Zeta“), kao i u drugima koje ukazuju na pjesničku opsesiju zavičajem. Brojne su i pjesme koje karakteriše jednostavnost, spontanost, igra, ritam, nonsens bez kojih ćeđu poeziju ne bismo mogli ni zamisliti („Ko se s kim grli“ – Ivan Ceković, „Suncokreti“ – Ljubislav Milićević, „Proljeće“ – Spasoje Labudović, „Palo nebo u Moraču“ – Milorad Kalezić...). Navedeni tekstovi pokazuju da je dečija pjesma „pesma koja je rešila da ne poraste“,⁴ jer se u gotovo u svakoj od njih oseća dečiji život, senzibilitet deteta i radozno saznavanje.

Čitajući pjesničke tekstovenajvažnijih predstavnika crnogorske poezije za decu i odrasle, izdvajamo snagu estetske sugestivnosti u poetskom svijetu Dušana Đurišića u kojem odrastanje postaje suština života. Skladnost poet-skog izraza i osvježeni pjesnički – ritmički i melodijski pristup, ukazuje na specifičnost oblikovanih tvorevina za decu, čiji kvalitet ne pada u zaborav. Osoben i prepoznatljiv pristup detetu ima i poezija Dušana Govedarice, koja donosi nagovještaj novih tema i okreće se interesovanjima savremenog deteta. Interesantna je i poezija Ivana Cekovića. „Sve Cekovićeve pjesme i bajke predstavljaju svojevrzne himne ljubavi prema roditeljima i domovini, kao i prema svemu što mlade okružuje.“⁵ Dobitnik Trinaestojulske i Zmajeve nagrade, Dragan Radulović je ostavio neizbrisiv pečat u crnogorskoj književnosti za decu. Omiljen među decom, čitan i poštovan, Radulović pjeva o problemima deteta: „Ako će veliki ljudi i dalje kao u šali/da ubijaju i da oholo vode rat, / ja ću i dalje da ostanem ovako mali/ i neću da porastem za inat“ („Neću da porastem“). Iz Radulovićevih stihova izlazi iskrenost, toplina, dobrota i odanost deci. Takva je pjesma „Suncokrili“:

*Svako svoje sunce ima
Prema kome radost leti,
Sa rukama ko krilima
sva su djeca suncokreti.*

...
*Svako svoje sunce čuva,
prema njemu srcem leti,
djeca su od zlata suva
nasmijani suncokreti.*

Dragan Radulović se svrstava u najproduktivnije dečije pjesnike, čija poetska ostvarenja i dalje inspirišu brojne proučavace dečije literature, jer „bli-skost pesnika sa decom, sa njihovim osećanjima i predstavama proističe iz

⁴ Milovan Danojlić, *Naivna pesma*, Nolit, Beograd, 1976, str. 57.

⁵ Sofija Kalezić Đuričković, „Crnogorska književnost za djecu i omladinu –odlike i pred-stavnici“, *Detinjstvo (časopis o književnosti za decu)*, XLI 2/13, str. 110

nade i vere da ljude prožima dobrota, da je čovečnost osnova postojanja ljudskog i da ona na kraju mora biti pobednik. Dela koja su izrasla na tom shvaćanju i osećanju čine jedan tok naše savremene književnosti za decu, njihova poetska vizija je izvor nepomućenog lirizma, iskrene i nežne topline.“⁶ Upravo na takvome poimanju svijeta su nastali pjesnički radovi ovoga pjesnika.

Kao što je Slobodan Vukanović u naslovu knjige „Antologije crnogorske poezije za decu i tinejdžere“ istakao, pored pjesama za najmlađe, djelo sadrži i one pjesničke strukture namijenjene tinejdžerima. Praveći selekciju takvih tekstova, Vukanović je imao na umu decu i odrasle, trudeći se da poeziju za decu učini što raznovrsnijom. Autori koji pripadaju zrelijem čitalačkom auditoriju su Risto Ratković, čija nam pjesma „Ikona“ otvara Antologiju, zatim pjesnička djela Mirka Banjevića, Aleksandra Lesa Ivanovića, Borislava Jovanovića, pojedine pjesme Slobodana Vukanovića, Fehima Kajevića, Faiza Softića, Đorđa Šćepovića. Riječ je o poetskim tekstovima koji zahtijevaju ozbiljniji pristup čitaoca i drugačiju psihološku strukturu deteta. Na taj način, Vukanović je izborom u „Antologiji crnogorske poezije za decu“ obuhvatio sve intelektualne nivoe „dece“, dopuštajući im tako da postanu dio jednog svijeta prepunog različitih umjetničkih slika i poruka.

Imajući u vidu činjenicu da se na tematsko-motivskom planu knjige preklapaju brojne umjetničke slike, Antologija pokazuje na koji način pjesnici oblikuju svoje poetske vizije i kako iste šalju svojoj publici. Jednostavnost, duhovita poenta, zvučno-ekspresivna obilježja, sinestezija boja, samo su neke od specifičnosti šarolikoga pjesničkoga univerzuma, koji se konstituiše u glavi svakoga deteta. Antologija pokazuje i nagovještaj novih tema, potpuno novih pogleda na svijet poezije za decu u kojima prepoznamo i pedagoško-didaktičku komponentu. Iz tog razloga, Slobodan Vukanović je selekcijom raznovidnih pjesničkih tekstova pokazao kako se kroz igru, ritam, zvuk, stvarapoezija namijenjena posebnoj čitalačkoj publici. Proniknuti u dušu deteta, opisati njegova sanjarenja i fantazijske predstave, može iskazati samo pjesnik izgrađenog literarnog ukusa, vedroga duha i plemenitih osećanja. Pjesnici su prijatelji dece, oni ih uče vaspitnim ciljevima i stvaraju poseban ritam i različite magije zvuka. „Ono čime nas dečji pesnik osvaja jeste neočekivana moć neposrednog poetskog osmišljavanja“,⁷ koju prepoznamo u mnogim pjesničkim tekstovima Antologije. Ovakvim izborom pjesama Vukanović je napravio iskorak u odnosu na postojeću literaturu za decu i odrasle.

Kada se u cjelosti sagleda dijahronijska slika crnogorskih pjesničkih imena koji su ušli u Vukanovićevu „Antologiju crnogorske poezije za decu i

⁶ Slobodan Ž. Marković, nav. d., str. 105.

⁷ Milovan Danojlić, nav. d., str. 52.

tinejdžere“, postaje jasno da je urednik imao ozbiljan zadatak te da su mu procijelivost i opservatorska vještina bili saputnici na tome dijelu posla. Kao autor koji je zastupljen u preko trideset antologija, panorama, izbora, zatim udžbenicima za osnovnu školu, kao i značajnim bjeloruskim književnim časopisima i listovima, Slobodan Vukanović je prevođen na više stranih jezika: engleski, francuski, ruski, bjeloruski... Piše knjige za decu koje karakteriše domišljatost i stvaralačka originalnost. Našavši se u ulozi urednika Antologije, Vukanović je uspio da u jednoj knjizi objedini različite vrste pjesama: porodične, rodoljubive („zavičajne), socijalne, pjesme o prirodi, ljubavi, uspavanke, odnosno pjesme o djetinjstvu i odrastanju. To znači da je Vukanović imao na umu da ponuđenim poetskim repertoarom ukaže na životnost, uvjerljivost i estetski doživljaj pjesama koje dijete percipira. Iz toga razloga vjerujemo da ova Antologija predstavlja „kovčeg blaga“ budućim generacijama i u tome smislu daje značajan doprinos nedovoljnoj literaturi za decu i omladinu. Iskreno se nadamo da će ovo izdanje podstaći i druge autore dječje poezije da poklone mnogo više pažnje onima koji to zaslužuju – deci, jer ona traže poštovanje i poručuju nam:

„Daj odrasli Svijete,
Budi jednom dijete!“

Ako se prišetimo crnogorskoga književnog stvaralaštva za decu, koje je značajnije počelo da se razvija u drugoj polovini XX vijeka, svjesni smo da se vremenom pojavio znatan broj „dječijih pisaca“. Novo Vuković naglašava da je, Dušan Đurišić, u početku jedini pjesnik za decu u Crnoj Gori, zajedno sa Jevremom Brkovićem i Draganom Radulovićem predstavljao praktično cjelokupno crnogorsko dječije pjesništvo. U tome periodu, u Crnoj Gori je postojao izdavač Biblioteka Sokolić, koju je pokrenuo Đurišić i u kojoj je pored djela crnogorskih autora objavljen i prepjev s makedonskoga jezika, knjiga Jovana Strezovskog „Šareno ogledalo“. Time se interesovanje za dječije stvaralaštvo povećava, a uočava se i porast crnogorskoga dječijega pjesništva, čije je predstavnike Vukanović hronološki inkorporirao u svoju Antologiju. Kratkim osvrtom na razvoj crnogorskoga dječijega stvaralaštva, želimo pokazati da literatura za decu nikada nije bila zanemarena. Naprotiv, ona je uvijek postojala. Istina, nekada u manjem obimu i sa manje iskustva i vlastitoga koncepta i stila, ali se i takav pristup posljednjih godina mijenjao. Možemo slobodno reći da je književnost za decu i omladinu specifična, „između ostaloga, i zato što je upućena jednom svijetu koji se brzo mijenja i jednom uzrastu koji je obično podvrgnut sistematskom učenju i vaspitavanju. Bez obzira na sve posebnostu djetinjstva, ono ne može biti zatvoren svijet, već mora biti i neka vrsta uvoda

u zrelo doba“.⁸ Upravo su se iz toga razloga u Vukanovićevoj knjizi našle i one pjesničke vrste namijenjene uzrastu tinejdžera.

Literatura:

- Danojlić, Milovan: *Naivna pesma*, Nolit, Beograd, 1976.
- Kalezić-Đuričković, Sofija: „Crnogorska književnost za djecu i omladinu – odlike i predstavnici“, *Detinjstvo (časopis o književnosti za decu)*, XLI, 2/13, str. 110.
- Marković, Slobodan Ž.: *Zapisi o književnosti za decu*, Naučna knjiga, Beograd, 1987.
- Vuković, Novo: *Uvod u književnost za djecu i omladinu*, Unireks, Podgorica, 1996.
- Vuković, Novo: *Ogledi iz književnosti*, Univerzitetska riječ – Univerzitet „Veljko Vlahović“ u Titogradu, s. a.

Marijana TERIĆ

DEVELOPMENT OF MONTENEGRIN LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUTH

(SLOBODAN VUKANOVIĆ'S ANTHOLOGY OF MONTENEGRIN POETRY FOR CHILDREN AND TEENAGERS)

In this paper, the author discusses the development of children's literature in Montenegro with special emphasis on the poetic texts of the authors included by Slobodan Vukanović in his *Anthology of Montenegrin Poetry for Children and Teenagers*. Bearing in mind the thematic motif diversity of the book, the Anthology shows the way in which poets form their poetic visions and send them to their audience. Simplicity, witty point, sound-expressive features, colour synaesthesia, are just some of the peculiarities of diverse poetic universe, which is constituted in the mind of each child. Anthology shows a hint of the new themes as well, brand-new views of the world of poetry for children in which we recognize pedagogical-didactic component as well.

Key words: *Montenegrin poetry for children and youth, terminology designations, modern poetic texts, sound-expressive features, didactic function*

⁸ Novo Vuković, „O prirodi kritike književnih djela za djecu i omladinu“, *Ogledi iz književnosti*, Univerzitetska riječ – Univerzitet „Veljko Vlahović“ u Titogradu, s. a., str. 83.